

Summary**H.O.Tkachuk, H.O.Dorosh****Interaction of Methods of Calligraphic Writing Teaching in the Process of the Prospective Teacher's Practical Training for Work with First-Formers**

Practical training of the students institutions of higher education for teaching first-formers writing is considered in the article, particularly the optimal combination of such well known methods as: copying, lineal, rhythm, genetic, analitic-synthetic, because such usage of methods allows future teachers to master their style to prepare practically to the work on making primary pupils' handwriting calligraphic and quick; also the visual aids on calligraphy for students of pedagogical higher educational establishments are analyzed.

Key words: calligraphy, genetic, linear, rhythm methods of teaching writing, exercise book on calligraphic writing.

Дата надходження статті: «6» лютого 2013 р.

УДК 372.808.3**Г.О.ТКАЧУК,**

кандидат педагогічних наук, доцент;

В.І.ЧЕРВІНСЬКА,

студентка

(м.Хмельницький)

Роль емоційної та експресивної функції слів у навчанні та вихованні школярів

У статті розглянуто роль емоційно забарвлених слів, зокрема їх важливість для збагачення і увиразнення мовлення, емоційного пізнання дійсності, а також впливу на читача, слухача, співрозмовника, пропонується зміст теоретичного матеріалу для опрацювання на уроках української мови з метою ознайомлення учнів з таким специфічним пластом лексики, її типами, стилістичними функціями. Зазначено, що в учнів слід виробляти вміння пояснювати значення емоційно забарвлених слів, визначати їх функції у тексті, добирати і доречно вписувати у мовленні емоційно забарвлені фразеологічні одиниці та демінутивну лексику.

Ключові слова: емоції, експресивна лексика, демінутивна лексика, увиразнення словника, образність мовлення.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Емоційна та експресивна функції слова забезпечують передачу лексемами емоцій та почуттів мовця.

У висловлюваннях емоційна лексика створює відповідну семантику тексту, забезпечуючи емоційний ефект. «Слова є одночасно і знаком думки мовця, і ознакою всіх інших психічних переживань, що входять у завдання і наміри повідомлення. Експресивна оцінка нерідко визначає вибір і розміщення всіх основних смислових елементів висловлювання», – писав В.В.Виноградов [1, с.18].

Цей специфічний пласт української лексики служить засобом увиразнення мовлення, забезпечує емоційний вплив та емоційне сприйняття дійсності. Саме тому на уроках української мови повинна цілеспрямовано проводитись робота над таким типом лексики.

Формулювання цілей статті... Мета статті – показати роль та доцільність використання емоційно забарвленої лексики у кожному із стилів мови.

Аналіз досліджень і публікацій... У мовознавстві існують різні думки щодо місця емоційної лексики у словниковому складі української мови та її ролі у мовленні. Великого значення виховній силі зазначеної лексики надавали В.Виноградов, М.Жинкін, Л.Кольберг. Критерії виділення емоційно забарвленої лексики та її роль в художніх текстах досліджували Н.Бойко, Г.Ткачук, формуванню емоційно – почуттєвої сфери учнів за допомогою слова присвятили статті Т.Шевчук, Г.Ткаченко. Майстерно використовував емоційно забарвлену лексику у своїх творах В.Сухомлинський, який переконливо довів вплив слова на емоційний стан дітей, на їхнє ставлення до прочитаного, на збагачення соціального досвіду, на формування найтонших порухів душі, виражених у слові [3, с.17–19].

Виклад основного матеріалу... Надаючи великого значення виховній силі емоційних слів психолінгвіст М.І.Жинкін писав: «Давно відомо, що за певних умов словесний вплив на людину може викликати в неї таку сильну емоційну реакцію, що слід її залишитися надовго, а інколи і на все життя» [2].

На жаль, у підручниках з української мови недостатня увага приділена теоретичному матеріалу щодо експресивної лексики (її типам, специфіці, стилістичним функціям); у збірниках мало вправ, які виробляли б уміння пояснювати значення емоційно забарвлених слів, визначати їх функції у тексті, добирати стилістично марковані синоніми та антоніми, емоційно забарвлені фразеологічні одиниці, утворювати і доречно вживати демінутивну лексику тощо. Робота ж над збагаченням активного словника учнів емоційно забарвленою лексикою повинна проводитись, на нашу думку, цілеспрямовано і систематично. Розділи «Лексикологія», «Фразеологія», окремі теми розділів «Будова слова», «Словотвір», «Граматика» є змістовою базою для поглибленої роботи над емоційно забарвленою лексикою за умови реалізації функціонально – комунікативного підходу до засвоєння теоретичного матеріалу.

Учням насамперед слід розкрити особливості і різновиди емоційної лексики за різними джерелами, обґрунтувати доцільність збагачення мовлення цим специфічним пластом української лексики як засобом увиразнення мовлення та емоційного пізнання дійсності, а також відповідного впливу на читача, слухача і співрозмовника.

Так, під час вивчення розділу «Лексикологія» необхідно приділити увагу старослов'янізмам у складі української лексики, їх найголовнішим специфічним ознакам (звукосполучення ра, ла, ре, ле; буква є на початку слів; буквосполучення жд; префікси воз-, со-, пред-, пре-; суфікси –ин(я), –щ(ий), –тель, –ство, –тай, –знь) і ролі у прозових та поетичних творах. На уроках слід організувати спостереження за тим, як такі слова надають висловлюванню урочистості, піднесеності: *жеребій, стяги, десниця, травиця, врата, древо, глас, єдність, утверждати, учитель, гординя, приятель, невмирущий, воздвигнути, предтеча, соратник, прекрасний, та ін..*

Учні доходять висновку, що такі слова називають поетичними, оскільки вони часто використовуються в поетичному та ораторському мовленні.

Вивчаючи тему «Лексика української мови з погляду стилістики», наголошуємо, що відсутність емоційного забарвлення характеризує термінологічну і ділову лексику, для них властива точність, а образність є недоречною. Для загальнонавчальної розмовно-побутової та просторічної лексики емоційне забарвлення окремих слів є обов'язковим, адже без цього неможливий очікуваний вплив на читача чи слухача. Так, до загальнонавчальної лексики належать слова, які в своєму лексичному значенні мають позитивну чи негативну емоційність: *сум, жаль, горе, краса, радість та ін.,* а також слова, емоційність яких досягається засобами словотворення: *хлопчик (хлопець), хатка (хата), столик (стіл), матуся (мати), голівка (голова), дідуган (дід), носище (ніс), дівчинка, дівчисько (дівчина) тощо.*

Зауважуємо, що дуже близькою до загальнонавчальної лексики є специфічно побутова лексика, хоча до неї не можна, за твердженням Л.М.Марченко, зарахувати всі слова, пов'язані з побутом. Емоційність ряду слів цієї групи лексики досягається за допомогою словотворчих засобів і використовується в художньому зображенні умов життя певної групи населення: *борщик, віничок, кашка, шапочка, макогінчик, ослінчик тощо.*

Для ряду слів розмовно-просторічної лексики характерний відтінок зниженості, згрубілості, фамільярності, безцеремонності чи якесь інше негативне забарвлення: *ляпати(говорити), роззява, свинство, роботяга, хитрюга, друзяка та ін.*

Під час опрацювання розділу «Стилістика і культура мовлення» варто звертати увагу на доцільність використання емоційно забарвленої лексики у кожному зі стилів. Особливою, на нашу думку, є роль зменшено-пестливих одиниць у розмовно-побутовому стилі: *тато – таточко, татусь, татуньо, татунечко; дочка – дочечка, донечка тощо.*

Варто відзначити й те, що до лексики розмовно-побутового стилю належать і стилістично знижені слова, які перебувають за межами літературно-нормативного усного мовлення. Це найчастіше назви осіб за різними ознаками: *задавака, вискочка, недоучка, базікало, трудяга, заводіяка.*

Окремо слід зупинитись і на використанні стилістично знижених синонімів: *ходити – швендяти, брести, лазити та ін., говорити – базікати, плести, варнякати та ін.* Розглядаючи пряме і переносне значення слова, звернути увагу на те, що один зі способів емоційного забарвлення слів – це вживання їх у переносному значенні: *строчити(говорити швидко), метнути(кинути), майнути(побігти) тощо.* Учні мають спостерігати за тим, як у переносному значенні лексеми забезпечують вираження емоційного стану людини, ставлення мовця до повідомлюваного, образну характеристику, оцінку висловлюваного.

У процесі опрацювання багатозначності слід також зазначити, що полісемія часто виступає засобом створення іронії, дотепності, ефекту комічності, що антоніми, за значенням ґрунтуючись на протиставленні і зіставленні, забезпечують у процесі спілкування контрастні характеристики образів, почуттів, характерів.

При опрацюванні вимог до культури мовлення звертаємо увагу на невміння користуватись різними типами синонімів у тому числі й емоційно забарвленими, відповідно до ситуації мовлення, на допускання помилок і виникнення непорозумінь від незнання семантики низки часто вживаних іншомовних слів, які мають певне емоційно-оцінне значення: *альтруїст, егоїст, ахінея, аферист, варвар, вандалізм тощо*.

У процесі вивчення частин мови, зокрема іменника та прикметника, особливу увагу слід приділити творенню нових слів за допомогою суфіксів зменшеності та пестливості, збільшеності чи згрубілості і зневаги та їх використанню у творах для дітей: *ставочок, дубочок, травиця, кізонька, рученята, татусь, хлопчисько, дідуган, шаблюка, балакун, горбань, маленький, синенький, тонюсінський, здоровенний, страшенний тощо*.

Зразком використання зменшено-пестливої лексики, яка робить мову творів близькою до народної, є поезія Т.Г.Шевченка. Такі демінутиви викликають почуття любові, ніжності, співчуття його героям і є одним із засобів емоційного впливу на читача. Так, із поетичних творів «Наймичка», «Тополя», «Причинна» Т.Г.Шевченка учнями було виписано понад 50 демінутивів, серед яких *сорочечка, свічечка, рученята, гарненько, туманочко, коники, вороненький, зозуленька, соловейко, образочок та ін.*, близько 100 органічно емоційних слів, таких, що містять емоційне забарвлення у своєму лексичному значенні: *смерть, недоля, лихо, сум, проклинає, радощі, розкоші, рада, веселая, добро, рай тощо*. [4; с3–9, 42–48, 248–262].

Зустрічаються у цих творах емоційно забарвлені старослов'янізми: *благодать, поблагословила, милосердний, боляца, віщують, сохрани, пречиста*, а також поетичні слова-символи: *трута-зілля, калина, явір, тополя*.

Серед здрібніло-пестливих дериватів найбільшу групу становлять іменники із суфіксами *-еньк-, -оньк-*: *серденько, козаченько, недоленька, бабусенька, голубонька, тополенька, лебедонька, головонька, русалонька, сліззоньки, дівчинонька, пісенька, місяченько, зозуленька, подруженьки*.

Як бачимо, експресивна лексика у поетичній творчості Т.Шевченка слугує засобом виразності, образності, допомагає відчувати навколишній світ через призму власної душі і серця.

Висновки... Застосування зазначених вище видів роботи забезпечить формування умінь вживати експресивну лексику у власних висловлюваннях, емоційно-оцінних судженнях, збагатить і увиразнить мовлення, сприятиме формуванню професійних умінь і навичок.

Список використаних джерел та літератури:

1. Виноградов В. В. Лексикология и лексикография / В. В. Виноградов // Избранные труды. – М. : Наука, 1997. – 132 с.
2. Психология : учебник для педагогических институтов / под ред. А. А. Смирнова, А. Н. Леонтьева, С. Л. Рубинштейна, Б. М. Теплова. – М., 1962. – 558 с.
3. Ткаченко Г. К. В. О. Сухомлинський про виховання любові до рідного слова / Г. К. Ткаченко // Українська мова і література в школі. – 1999. – № 4. – С. 17–19.
4. Шевченко Т. Г. Кобзар / Т. Г. Шевченко. – Сімферополь : Крим, 1969. – 662 с.

Анотація

Г.А.Ткачук, В.Л.Червинская

Роль эмоциональной и экспрессивной функции лексики в обучении и воспитании учащихся

В статье рассмотрена роль эмоционально окрашенных слов, в частности их важность для обогащения и выразительности речи, эмоционального познания действительности, а также воздействия на читателя, слушателя, собеседника, предлагается содержание теоретического материала для обработки на уроках украинского языка с целью ознакомления учащихся с таким специфическим пластом лексики, ее типами, стилистическими функциями. Указано, что у учащихся следует вырабатывать умение объяснять значение эмоционально окрашенных слов, определять их функции в тексте, подбирать и уместно вписывать в речи эмоционально окрашенные фразеологические единицы и деминутивную лексику.

Ключевые слова: эмоции, экспрессивная лексика, деминутивная лексика, выразительности словаря, образность речи.

Summary

H.O.Tkachuk, V.L.Chervins'ka

The Role of Emotional and Expressive Function of Vocabulary in Teaching and Upbringing of Schoolchildren

The article deals with the role of emotionally colored words, particularly their importance for enrichment and expressiveness of speech, emotional cognition of reality, and their influence on the reader, listener, interlocutor, the content of theoretical material for the treatment at the lessons of Ukrainian language aiming to get acquainted the pupil with such specific layer of vocabulary, its types, stylistic functions is offered. It is mentioned that ability to explain the meaning of emotionally colored words, to define their functions in the text, to choose and appropriately fill into the speech emotionally colored phraseological units and deminutive vocabulary should be formed.

Key words: emotions, expressive vocabulary, deminutive vocabulary, expressiveness of vocabulary, figurativeness of speech.

Дата надходження статті: «6» лютого 2013 р.